NÉPSZABADSÁG

1962 MÁR 15

244

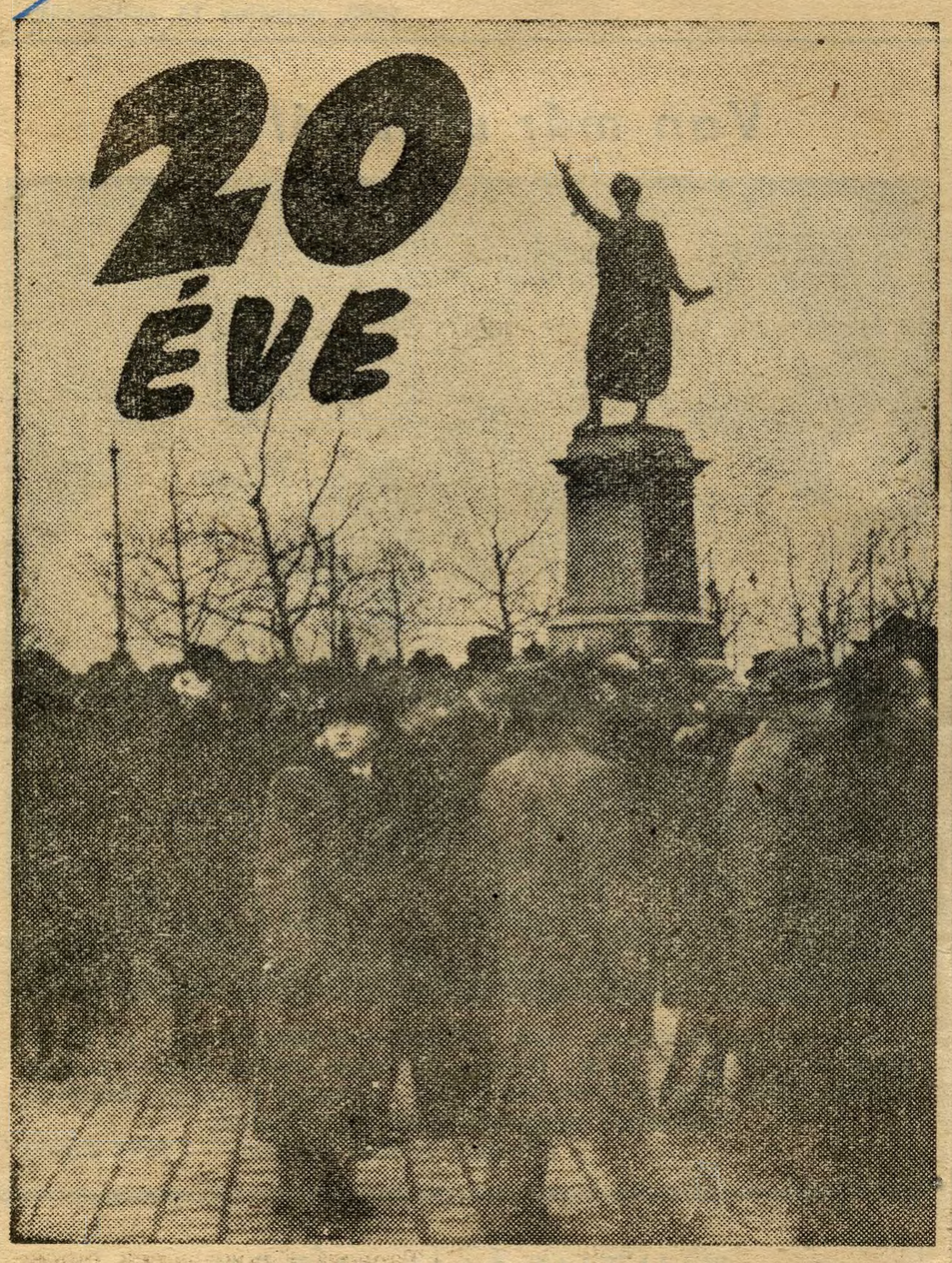


# Visszaemlékezések az 1942. március 15-i antifasiszta tömegtüntetésre

*Az 1942-es évben kegyetlen megpróbáltatások között készültek az antifasiszta hazafiak megünnepelni a szabadságharc évfordulóját. A párt kezdeményezésére kommunistákból, szociáldemokratákból, szakszervezeti vezetőkből, a Nemzeti Parasztpárthoz és a Kisgazdapárthoz tartozó fasisztaellenes és haladó politikusokból, közéleti személyiségekből Történelmi Emlékbizottság jött létre. Bevallott célja az volt, hogy 1848 közelgő századik évfordulójára kegyeletes emlékeket gyűjtsön az országban. A bizottság tagjai azonban egyetértettek abban, hogy a szabadságharc évfordulójára úgy készülhetnek csak méltón, ha az ország megmentésére szövetkeznek.*

*A Történelmi Emlékbizottság kisebb tüntetések szervezésével kezdte munkáját. A Batthyány-örökmécsesnél, a Kerepesi temetőben lezajlott közös megmozdulások után nagy erőpróba következett: a március 15-i ünnepségek szervezése. A szakszervezetekben, a szociáldemokrata otthonokban, a gyárakban, az egyetemeken, de még a polgári szervezetek egy részében is a párt tagjai feleleveníttették a függetlenségi harc eszméit. Pátzay Pál Petőfi-jelvénye a fővárosban és vidéken is mind sűrűbben volt látható. Az illegális Szabad Népen kívül a polgári sajtó egy része is kezdte emlegetni március eszményeit. És 1942. március 15-én — a peyerista jobbszárny szabotázsa ellenére — nagy tömeg gyűlt össze a Petőfi-szobornál. A tömeg gerincét kommunista munkások és értelmiségiek alkották. Rajtuk kívül sok antifasiszta érzelmű munkás, paraszt és polgár is elment a tüntetésre, hogy tiltakozzék a nemzeti katasztrófa útja, a szovjetellenes rablóháború ellen, és harcoljon a független, szabad Magyarországért. S itt, a közös megmozdulásban pecsételődött meg először a kommunista és párton kívüli tömegek fasisztaellenes szövetsége.*

*Az alábbiakban az 1942. március 15-i megmozdulás résztvevőinek szavaival idézzük az emlékezetes nap néhány epizódját.*

*Kossa István:*

## Biztatást adott az a nap

Súlyos, komor időket éltünk akkor, s bizonyos fokig bennünket is meglepett a tüntetés vártnál nagyobb sikere. Már egy héttel a márciusi ünnep előtt sokan viselték a Petőfi-emblémát, s ez akkor mintegy politikai állásfoglalásnak számított.

Azon a napon mi, közlekedési dolgozók, szakszervezeti vezetők, egyesével, kettesével szállingóztunk oda és csak a tér bejárata előtt szerveződtünk ismét egységes csoportokká. De miután a koszorúzás megtörtént, már valamennyien zárt oszlopban indultunk a Kossuth-szobor irányába. Előkerültek a szocialista művészcsoport készítette transzparensek. Emlékszem, egyik transzparensünk — a helyiérdekű vasút reklámját kissé átfogalmazva — ezt hirdette: *„Hévvel a szabadságért!”* A levegő megtelt izzó, antifasiszta jelszavakkal. Alig ért a menet éle a mostani József Attila utcához, három oldalról rohantak ránk a rendőrök. A József nádor tér felé szorultunk, és mire kerülő utakon futva-verekedve a Szabadság térre értünk, már erősen megfogyatkoztunk. Sok társunkat lefogták. Egyetlen tépett koszorú maradt, de a Kossuth-szobor talapzatáig már azzal sem jutottunk el. A Parlament előtti teret erős rendőri egységek őrizték.

Két szomorú március és három rettenetes év telt még el 1945 márciusáig. *De 1942 márciusának emléke sokszor adott erőt, biztatást a legnehezebb napokban is.*

*Reszegi Ferenc:*

## Az utca népe megértett bennünket

Az építőmunkások szakszervezetének vezetőségében dolgoztam akkor. A MÉMOSZ-székházból indultunk a tüntetésre, a munkások csoportjával. Eleinte kevesebben voltunk, mint ahogyan terveztük, de az utcára érve már éreztük, tudtuk: nagyszabású tüntetés lesz! Felváltva vittük a koszorút, izgalommal figyeltük az embereket. Az utca népe megértette, vagy talán csak érezte, hogy mi készül, és mind több csoport csatlakozott hozzánk. A Petőfi-szobornál találkoztunk barátainkkal, a Történelmi Emlékbizottságban részt vevő szervezetekkel. A téren szinte tapintható volt a hangulat feszültsége, a lelkesedés, amely a koszorúzás aktusával csak növekedett. Aztán egyszerre kibomlottak az addig kabátok alá gyűrt transzparensek, és megdöbbentő erővel hangzottak fel a párt jelszavai: *„Vesszen Hitler!” „Vesszen a háború!” „Munkás—paraszt szövetség!” „Független, szabad Magyarországot!” „Szovjet—magyar barátságot!”* Sokan szorongtak közöttünk olyanok is, akiket eleinte a kíváncsiság vitt oda. De aztán nem tudták kivonni magukat az események hatása alól, ők is kitűzték a Petőfi-jelvényeket, amelyeket elvtársaink osztogattak, ők is átvették, hangjukkal felerősítették jelszavainkat. Aztán az ismert események következtek: brutális rendőrroham, s a gumibotok, ütlegelések között felharsant az új jelszó: *„A Parlamenthez, a Kossuth-szoborhoz!”*

Azóta sokszor emlegetjük, hogy ez a közös harci tett benső kapcsolatot teremtett kommunisták és nem kommunisták között, és sok embert rádöbbentett az antifasiszta összefogás erejére. Magam is számot adhatok róla, hogy ez így volt. Megjegyeztem ott néhány arcot, Győrffy-kollégista diákokét, akikkel a hazafias összefogás hozott össze, és a három évvel későbbi felszabadult tavaszon, már a mi sorainkban, a kommunisták között találkoztam ismét velük.

*Szakasits Árpád:*

## Az összefogás jele volt

Történelmet mindig könnyebb visszaidézni, mint a történések eredeti atmoszféráját. Ma mindenekelőtt e feszült, izgalmas napok légköre elevenedik meg bennem. A március 15-ét megelőző hetekben már lelkes és lázas szervezés folyt a munkások között, míg fenn a szociáldemokrata pártvezetőségben vita és csatározás volt a tüntetés célszerűsége felett. A kommunisták — baloldali szociáldemokratákkal együtt — rendkívüli aktivitást fejtettek ki a mozgósítás érdekében. Úgy látszott, egészen nagyszabású lesz a tüntetés. Ez lett volna az első nyilvános alkalom, amikor az illegális kommunista párt a hazafias erőkkel, köztük szociáldemokratákkal, összefogva tömegakcióba kezd. Emlékszem, a szociáldemokrata szervezetek titkárainak már utasítást adtak, mozgósítsák tagjaikat a tüntetésre. Természetesen ekkor a kommunisták már javában folytatták az előkészítő munkát ezekben a szervezetekben. Ekkor történt az az ismert árulás, hogy Peyer Schweinitzerrel, a politikai rendőrség hírhedt vezetőjével való megbeszélés után utasítást adott a tüntetésről való távolmaradásra. Később hiába volt a vita a pártvezetőségben, hiába volt a baloldal erőfeszítése, a többség leszavazta a tüntetésben való részvételt. Nagy csalódás volt ez számomra, hiszen mint olyan személy, aki kapcsolatban állt az illegális kommunista párttal, értettem, mi forog kockán. Nem tudtam azonban mást tenni, mint a Népszava néhány baloldali munkatársának s a párt baloldali vezetőinek tanácsolni: vegyenek részt a tüntetésen. S valóban, az eseményeknek már nem állhatta útját a jobboldal. A tüntetés sikerrel járt, felrázta a háborútól és a fasiszta terrortól fásult közvéleményt, s a hazafias, antifasiszta összefogás első nagy életjele lett.

*Lakos Éva:*

## Az ifiket semmi nem tarthatta vissza

A Conti utcai piciny padlásszobában, ahol akkor az OIB működött, *Ságvári Endre* fogadott. Ő már tudta, hogy a KIMSZ-ben kaptam feladatul: segédkezzem a tüntetés megszervezésében. S amikor vázolta előttem, hogy a felvonulás háborúellenes, németellenes, függetlenségi tüntetésnek készül, azonnal megértettem: az akciót a mély illegalitásba kényszerített, s ugyanezen célokért küzdő kommunista párt irányítja.

Valamennyien, akik akkor ott találkoztunk, megbízást kaptunk arra, hogy a főváros egy-egy kerületében szervezzük meg az ifjúmunkások felvonulását. Az enyém a VII. kerület volt. Március 13-án utasítást kaptam a KIMSZ-től, hogy magam ne vegyek részt a felvonuláson, mert mint szervező — esetleges lebukás esetén — az egész szervezetet veszélyeztethetem. A fegyelem erősen küzdött bennem a vággyal, hogy mégis ott lehessek. Végül is úgy alkudtam meg magammal, hogy mint véletlenül odavetődött vasárnapi sétáló, az Erzsébet-hídról néztem végig a tüntetést. Mind közelebb húzódtam a szoborhoz, s csak arra emlékszem, hogy amikor a Petőfi térre torkolló utcákból özönleni kezdtek a csoportok, már én is ott voltam az ifik között. Nem felejtem el azt sem, hogy amikor a háborúellenes transzparensekkel Hitler-ellenes és szovjetbarát jelszavakat hangoztatva megindultunk a Kossuth-szobor irányába, milyen rémült arcok meredtek rám a Duna-parti előkelő szállodák ablakaiból...

*Nánási László:*

## A falu is együtt érzett

Akkoriban néhány hold bérelt földön kínlódtam otthon, Kisújszálláson. Időről időre Pestre kellett utaznom, rendszeres kapcsolatot tartottam a Nemzeti Parasztpárt pesti vezetőivel. Másrészt, itt volt a Szabad Szó a Múzeum körút 15-ben, ahol részt vettem a szerkesztő bizottság munkájában.

A március eleji látogatás szokatlanul érdekes volt. Ekkor hallottam először a Történelmi Emlékbizottságról, ekkor tűztem fel a Petőfi-jelvényt. Utban a pályaudvarra, az utcán Győrffy-kollégistákkal találkoztam. Megkérdezték: „Még nem kötött beléd a rendőrség a jelvény miatt?” Városiakon se szívesen látták a reakciós hatóságok ezt a plakettet, de a falut különösen óvni akarták Petőfi szellemétől.

Sok barátom volt a községben, régi agrárszocialisták, baloldaliak, köztük kisiparosok és néhány értelmiségi is. A függetlenségi mozgalom programjával felvértezve, friss érvekkel tudtunk szembefordulni a helyi jobboldal hangoskodásával. „Végre valami mozdul odafönt — mondták a becsületes emberek. — Hangot adnak a nép véleményének, hogy nem akarjuk a háborút.”

Jómagam nem voltam fent a március tizenötödiki tüntetésen, de a híre hozzánk is eljutott. Egy-két falunkbeli diák bekerült a lefogottak közé is. Később, amikor otthon elmondták élményeiket, csak nőtt a bizakodás.

A március tizenötödiki budapesti eredmények arra is jók voltak, hogy a politika iránt érdeklődő parasztok kezdték megérteni a haladó demokratikus erők összefogásának jelentőségét.

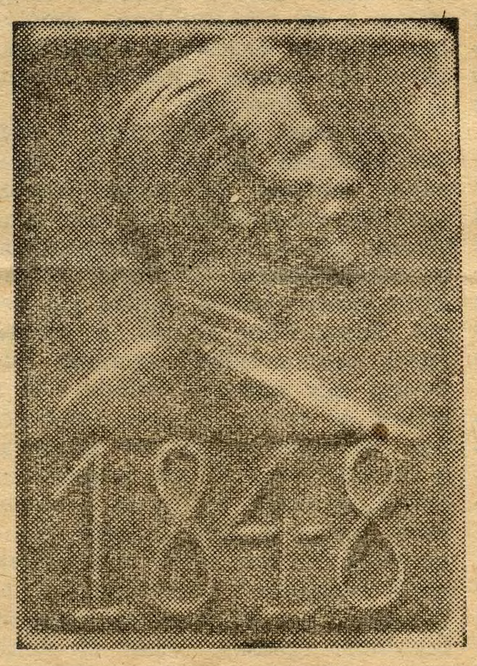


*Pátzay Pál:*

## Így született a jelvény

Olyan művészekből, értelmiségiekből állt a baráti köröm, akiket humanista és antifasiszta meggyőződés vezetett. Magam pedig a Történelmi Emlékbizottság egyik tagja voltam. Így történt, hogy egyszer telefonon felhívott Mihályfi Ernő és azt kérdezte, hogy van-e kész Petőfi-érmem? Mondtam, hogy nincs. Arra kért, hogy azonnal készítsek egyet, mert az emlékbizottság jelvényt akar kibocsátani. Hozzátette, hogy nagyon gyorsan kell dolgozzak, mert még aznap el kell juttatni a plakettet az éremverőhöz, különben nem készül el idejében a jelvény. Munkához láttam és el is készítettem a Petőfi-plakettet. Még aznap délután egy fiatal újságíró keresett fel — a nevét sajnos elfelejtettem — a Villám utcai műteremben, és elvitte a plakettet. Nem sokkal később a Ganz-gyári munkások és tisztviselők (a Ganz-gyár mellett laktam) kabáthajtókáján láttam viszont a Petőfi-plakettről készült jelvényt.

Ezerkilencszáznegyvenkettő március 15-én az Erzsébet-hídnál levő Modern Kávéházban gyülekeztek a Történelmi Emlékbizottság tagjai. Onnan mentünk a Petőfi-szoborhoz. A környező utcákból kisebb csoportokban özönlöttek az emberek a térre. Látszott, hogy a tüntetés meg volt szervezve. Emlékszem, az egyik koszorút *Bernáth Aurél* helyezte el a szoborra. Akkor már innen is, onnan is antifasiszta jelszavak hallatszottak.

Nem sokkal a tüntetés után behívattak a rendőrségre és arról faggattak, hogy *ki adott megbízást a „Lenin-jelvény” elkészítésére?* Azt válaszoltam, hogy csodálom a kérdést, hiszen a jelvény nyilvánvalóan *Petőfit* ábrázolja és az csak nem baj, ha *Petőfi*-plakettet készítettem?

*Mihályfi Ernő:*

## A cenzúra ideges lett

A Független Magyarország hétfői lap volt, vasárnap készült. Ezen a napon a szerkesztőségben mindenkin látszott az izgatottság: odakint a városban valami olyasmi történik, ami sok tekintetben 1848-ra emlékeztet. A nemzeti becsület hangját hallják ma a budapesti utcák.

A szerkesztő *József Jolánt* bízta meg, hogy tudósítson az eseményekről. *Gál György* dolga volt a fontos híranyagot úgy elhelyezni a lapban, hogy az árgus szemű katonai cenzúra ellenére megjelenhessen.

Sokat vártunk március tizenötödikétől. Már korábban is voltak bátorító, lelkesítő megmozdulások: a forró hangulatú vigadói műsorok, a *Költő és kora* ciklus *József Attila* ünnepélye, az *Egy ezredévi szenvedés* sorozat március 13-i *Talpra magyar* estje, amelyen *Kállai Gyula* mondott bevezetőt...

Aztán jöttek a hírek az utcáról, a nagy megmozdulásról, a hazafiak bátorságáról. A tüntető munkások oldalán ezúttal jelentek meg nagyobb számban a haladó értelmiség képviselői. *Bajcsy-Zsilinszky Endre* nagy elégtétellel nézte a növekvő tömeget. Elindult, hogy ő is koszorút helyezzen a Petőfi-szobor talapzatára. Később hírt kaptunk a rendőrségi brutalitásokról. Lapzárta előtt bejött a szobámba *Földes Ferenc*, aki a függetlenségi mozgalom kommunista szervezői közé tartozott — többször írt lapunkba cikket —, megnézte, hogyan számolunk be az eseményekről. Azt akartuk, hogy híreinkből az olvasó tudomást szerezzen a Történelmi Emlékbizottság működéséről, szerepéről, megértse, hogy a nemzet jövője szempontjából életfontosságú dolgokról van szó.

Este a szokottnál nagyobb érdeklődés fogadta az utcán a lapot. Korántsem mondhattunk el mindent, amit szerettünk volna, de mégis, valamivel többet, mint a kedd reggeli újságok. Mert addigra „aludt rá egyet” a cenzúra, s ettől nem lett elnézőbb. Ellenkezőleg, idegesebbé vált, másnap jóval kevesebbet lehetett közzétenni a megmozdulásról, mint amennyit mi megírtunk.